Otázka: Proměna

Předmět: Rozbory děl

Přidal(a): Daniel Semotan

Franz Kafka (1883–1924)

- Je jedním z nejvýznamnějších a nejvlivnějších představitelů moderní světové literatury. Předznamenal vlnu absurdního dramatu a existencialismu.
- Narodil se ve Starém Městě pražském (v tehdejším Rakousku-Uhersku) do rodiny bohatého židovského velkoobchodníka s galanterií.
- Vystudoval práva a následně pracoval jako úředník v Dělnické úrazové pojišťovně. Svou práci neměl rád, protože ho obírala o čas na psaní.
- Zajímal se o sionismus a věřil ve vybudování samostatného židovského státu v Palestině.
- Cítil se dvojnásobně izolován – jako německy píšící židovský autor žijící v českém prostředí Prahy.
- Je popisován jako zábavný a citlivý člověk, ale kvůli svému velmi komplikovanému a autoritářskému vztahu s otcem trpěl celoživotně nízkým sebevědomím a úzkostmi.
- Zemřel předčasně na tuberkulózu v rakouském sanatoriu.

Díla a tvorba:

- Ke svému dílu byl sám velice kritický a za svého života uvolnil k vydání jen malé množství textů. Ve své závěti dokonce žádal, aby byla jeho dosud neuveřejněná díla bez milosti spálena. Jeho nejbližší přítel Max Brod však Kafkovo přání nerespektoval a jeho díla (díkybohu) vydal.
- Mezi jeho nejproslulejší povídky patří Popis jednoho zápasu (1904) nebo právě Proměna (napsána 1912, vydána 1915). Kromě toho napsal i tři slavné nedokončené romány – Proces (1914), Zámek (1922) a Amerika (1927).

Literární směr:

- Směry a prvky v Kafkových dílech: expresionismus (líčení tísnivých pocitů a emocí), realismus (přesné popisy a chladné vyobrazení reality), magický realismus (prolínání reality se sny a neskutečnem), surrealismus (absurdita) a nihilismus (naprosté smíření se s beznadějným osudem).
- Kafkova Proměna obsahuje pro něj typické prvky, jako jsou pocit bezvýchodnosti, absurdita, komicko-tragické momenty a specifický černý humor. Sám položil základy existencialismu. Tato povídka se dokonce často označuje za jedno z jeho nejhumornějších děl. Většinou si vybíral náměty fantastické, katastrofické a pesimistické. Snažil se o hluboké zachycení lidské psychiky a odcizených citových vztahů.

Rozbor: Proměna

Literární druh a žánr:

- **Literární forma:** próza
- **Literární druh:** epika
- **Literární žánr:** povídka (často označována i jako novela pro svůj rozsah a jednu hlavní dějovou linii)

Téma a motivy:

- Hlavním tématem celé knihy je boj Řehoře, který se ocitá ve zcela bezvýchodné situaci. Kafka se zabýval otázkou hledání smyslu lidské existence, života, místa jedince v rodině a ve světě vůbec.
- Mezi základní motivy patří nemoc, vyřazenost ze společnosti a s tím související odmítnutí a naprostá izolovanost. Nechybí ani komicko-tragické motivy a absurdita (např. snaha jít do práce s hmyzím tělem).

Hlavní myšlenka:

- Dílo nemilosrdně ukazuje sobeckost, pokrytectví a bezohlednost lidských bytostí. Kafka poukazuje na to, jak povrchní jsou rodinné a mezilidské vztahy, které často fungují jen do té doby, dokud je jedinec pro ostatní užitečný (dokud Řehoř rodinu živil, měli ho rádi; když se stal přítěží, zavrhli ho).
- Existuje však mnoho rozporuplných interpretací přeměny Řehoře v nestvůru (např. metafora pro těžkou nemoc, stáří, syndrom vyhoření nebo odlišnost), a proto nemůžeme s naprostou jistotou říct, co přesně tím autor myslel.

Kompoziční výstavba:

- Novela je rozdělena do tří po sobě jdoucích kapitol, které plynou chronologicky. Autor se v nich snaží spojit dvě naprosto nesourodá témata – každodenní všednost života rodiny a zcela nevšední, absurdní situaci proměny člověka ve zvíře.
- V první kapitole se hlavní hrdina a rodina vyrovnávají se samotným šokem z přeměny Řehoře v brouka.
- V druhé kapitole se rodina snaží nějakým způsobem smířit a žít s tím, že mají doma nestvůru.
- Třetí kapitola ukazuje definitivní odcizení, které graduje natolik, že je Řehořova smrt nakonec viděna jako radostné vysvobození.

Vypravěč/lyrický subjekt:

- Vypravěč je objektivní, chladný a nezaujatý. Nehodnotí, jen popisuje, čímž nechává obrovský prostor pro čtenáře, aby si udělal vlastní názor.
- Celý příběh je vyprávěn v **er-formě**, ale nahlížen je úzce z perspektivy a pocitů Řehoře.

Veršová výstavba:

- Není, nejedná se o lyriku (dílo je psáno v próze).

Jazykové prostředky, tropy, figury:

- Kniha je napsána velmi strohým, chladným a úředním spisovným jazykem bez slangových a hovorových výrazů, což ostře kontrastuje s absurdním a emotivním dějem. Kafka často pracuje s polopřímou řečí a vnitřním monologem hlavního hrdiny. Text je pro nás perfektně srozumitelný i dnes, jelikož se tu archaismy a přechodníky objevují jen zřídkakdy. Kromě toho tu najdeme paradoxní slovní spojení, eufemismy a dokonce i vulgarismy ze strany posluhovačky (např. známá věta: „Ono to chcíplo.“).

Postavy:

- **Řehoř Samsa:** Obchodní cestující. Je to hodný, poctivý, pracovitý a velmi svědomitý muž. Zodpovědně živí celou svou rodinu a splácí otcovy dluhy. Je úzkostný, má nízké sebevědomí a neustále myslí na ostatní. Po proměně ho víc než vlastní osud trápí to, že je rodině na obtíž a nemůže chodit do práce. Nelituje sám sebe a necítí se ukřivděný, svoji proměnu bere jako holý fakt.
- **Řehořova sestra Markétka:** Zpočátku jako jediná projevuje soucit. O Řehoře se stará, uklízí mu a nosí mu jídlo. Je obětavá a krásně hraje na housle. Postupem času k němu ale i ona získá odpor a jako první vyřkne myšlenku, že se ho rodina musí zbavit.
- **Řehořův otec:** Praktický, tvrdý, přísný a vznětlivý člověk. Zpočátku působí líně (nechává se živit synem), ale po Řehořově proměně musí znovu začít pracovat. K Řehořovi cítí největší odpor a fyzicky ho napadá.
- **Řehořova matka:** Starostlivá žena, která svého syna miluje, ale fyzicky nesnese pohled na jeho hmyzí podobu (omdlévá z něj). Záleží jí na mínění ostatních lidí a i přes svůj strach se občas snaží přemoci odpor a syna bránit před rozzuřeným otcem.
- **Stará posluhovačka:** Drzá, hrubá a cynická žena, která rodině pomáhá s úklidem poté, co propustili předchozí služebnou. Řehoře se vůbec nebojí, oslovuje ho „starej hovnivále“ a je to právě ona, kdo na konci zcela bezcitně oznámí rodině jeho smrt a jeho mrtvolu zlikviduje.

Časoprostor:

- Počátek 20. století.
- Děj je silně komorní a uzavřený – celý příběh se odehrává výhradně v bytě rodiny

Samsových (převážně přímo v Řehořově pokoji). Během děje se objevují pouze myšlenkové vzpomínky na dobu před proměnou.

Stručný obsah díla:

Proměna od Franze Kafky vypráví absurdní příběh obchodního cestujícího Řehoře Samsy, který se jednoho rána probudí a zjistí, že se proměnil v obrovský nestvůrný hmyz. Tato tělesná proměna způsobí, že se Řehoř stává absolutně izolovaným od své rodiny i společnosti, která ho postupně začíná znechuceně odmítat. Rodina, zpočátku šokovaná, se snaží situaci zvládnout, ale postupně se k němu staví čím dál nepřátelštěji, až ho nakonec považuje za pouhou zátěž a parazita. Řehoř ve svém pokoji nakonec přestane jíst, vyhladoví a zemře, což jeho rodina paradoxně vnímá jako obrovské vysvobození a nadějnou možnost začít nový život.

Podrobný děj:

1. část

Příběh začíná jednou z nejznámějších úvodních vět ve světové literatuře: „Když se Řehoř Samsa jednou ráno probudil z nepokojných snů, shledal, že se v posteli proměnil v jakýsi nestvůrný hmyz.“ Tím je hned zkraje nastolena absurdní a surrealistická atmosféra. Řehoř okamžitě zjišťuje, že má obtížně pohyblivé tělo s tvrdým krunýřem a mnoha tenkýma nohama, které mu znemožňují vůbec vstát z postele. Místo paniky ze své hrůzné přeměny se ale Řehoř komicky soustředí spíše na praktické problémy – má obrovskou starost, že přijde pozdě do práce a nestihne vlak. Usiluje o to, aby se z postele dostal, a snaží se dojít k zamčeným dveřím. Když se mu to konečně podaří, je už pozdě. Z práce dokonce přichází k nim domů samotný prokurista, aby zjistil, proč vzorný zaměstnanec nedorazil. Když Řehoř konečně otevře dveře, jeho rodiče, sestra Markétka i prokurista jsou z proměny šokovaní a zděšení. Prokurista s hrůzou utíká pryč. Rodina doufá, že jde o dočasný stav. Řehoř se pokouší komunikovat, ale jeho nový hlasový orgán vydává jen zvířecí pískání a mluví nesrozumitelně. Znechucený otec ho nakonec zažene holí zpět a zamkne ho v jeho pokoji.

2. část

Řehoř se postupně přizpůsobuje svému novému zvířecímu stavu (začínají mu chutnat zkažené zbytky jídla a rád leze po stěnách), zatímco jeho rodina se učí žít s tím, že mají v bytě netvora. Markétka jako jediná projevuje lítost, nosí mu jídlo a uklízí mu pokoj, ale jejich vztah se časem mění a i ona se ho začíná štítit. Řehoř se tak z ohleduplnosti stáhne do ústraní a při jejích návštěvách se schovává pod pohovku, aby rodinu svým vzhledem neobtěžoval. Otec, který musel kvůli ztrátě Řehořova příjmu znovu nastoupit do práce (stal se zřízencem banky), je na Řehoře velmi tvrdý a agresivní. Když se jednoho dne Řehoř omylem dostane z pokoje, otec po něm v záchvatu vzteku začne házet jablka. Jedno z nich Řehoře bolestivě zasáhne, uvízne mu v krunýři a způsobí mu hnisající trvalé zranění. Matka se sice pokouší Řehoře chránit, ale neustále z jeho vzhledu omdlévá.

3. část

Řehořova situace se stává stále zoufalejší. Rodina ho už vnímá jen jako zátěž. Kvůli nedostatku peněz si do bytu nastěhují tři arogantní podnájemníky, kterým rodina podstrojuje. Řehořův pokoj začnou používat jako odkladiště nepotřebných věcí a harampádí, uklízení zcela ustane a na Řehoře usedá prach a špína. Zraněný a psychicky zlomený Řehoř se uzavírá do sebe a přestává jíst. Jednoho večera hraje Markétka podnájemníkům v obýváku na housle. Řehoř, dojatý krásnou hudbou, vyleze ze svého pokoje, aby si sestru poslechl. Podnájemníci ho však spatří, s odporem okamžitě vypoví nájem a odmítnou zaplatit. To je pro rodinu poslední kapka. Markétka, dříve jeho jediná zastánkyně, hystericky prohlásí, že tohle zvíře už přece není Řehoř a že se ho musí okamžitě zbavit, jinak všechny zničí. Řehoř, který to slyší, se s vypětím posledních sil doplazí zpět do svého pokoje. Pochopí, že jeho existence celou rodinu ničí. Zcela vyčerpán a smířen se svým osudem nad ránem tiše zemře. Ráno ho objeví drzá posluhovačka. Jeho smrt je pro celou rodinu obrovským vysvobozením. Vydají se na radostný výlet za město a rodiče si uvědomí, že z Markétky vyrostla krásná slečna, které brzy najdou manžela.

Přijetí ve společnosti:

- Opravdového uznání se Kafkovi dostalo až řadu let po jeho smrti. Mezi prvními posmrtně vydanými díly (která zachránil Max Brod) byly romány Proces, Zámek a Amerika, jež si u literární kritiky postupně získaly obrovský zájem.
- Ačkoli bylo jeho dílo kvůli jeho židovskému původu a nejednoznačným (často „temným“) výkladům v době socialistického Československa částečně opomíjeno a cenzurováno,

dnes patří Franz Kafka k nejváženějším, nejstudovanějším a nejčtenějším autorům 20. století napříč celým světem.